



# Farklı Sektörlere Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği

*The Effect of Foreign Direct Investments in Different Sectors on Economic Growth: The Case of Türkiye*

Zeynep ARSLAN<sup>1</sup> Hacı Ahmet KARADAŞ<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas/Türkiye, zeynep.1989.yigit@gmail.com

<sup>2</sup>Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Sivas/Türkiye, hkaradas@cumhuriyet.edu.tr

## ÖZET

Bir şirketin başka bir ülkede faaliyet gösteren bir firmayı satın alması, yeni kurulacak bir şirketin sermayesini artırmak suretiyle ortaklık kurması veya başka bir ülkede üretim tesisi kurması olarak tanımlanan doğrudan yabancı yatırımlar, dünyada artan küreselleşme hareketleri sonucunda yaygın hale gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ülkenin ihtiyacı olan sermayenin faiz yükü olmadan karşılanmasını sağlaması nedeniyle, gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak, farklı sektörlerde yapılan doğrudan yabancı yatırımların ekonomi üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir. Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırımların sektörel olarak analiz edilmesi bu yatırımların ülkeye çekilmesi aşamasında büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de ekonomik büyüme ve farklı sektörlerde yapılan doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada, 2010-2024 dönemine ait verileri kullanarak, hizmet, sanayi ve tarım sektörlerine yapılan doğrudan yabancı yatırımların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla üzerindeki etkileri incelenmektedir. Ayrıca ihracat, ithalat ve enflasyon değişkenleri de açıklayıcı değişkenler olarak analize dahil edilmiş ve bu değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Uygulanan ARDL sınır testi sonucunda, hizmet, sanayi ve tarım sektörlerine yapılan doğrudan yabancı yatırımların ekonomi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki yarattığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Tarım Sektörü, Sanayi Sektörü, Hizmet Sektörü, Türkiye

## ABSTRACT

Foreign direct investments, defined as a company purchasing a company operating in another country, establishing a partnership by increasing the capital of a newly established company, or establishing a production facility in another country, have become widespread as a result of increasing globalization movements in the world. Foreign direct investments are of great importance for developing countries because they provide the capital needed by the country without an interest burden. However, the impact of foreign direct investments made in different sectors on the economy varies. Therefore, analyzing foreign direct investments sectorally is of great importance in attracting these investments to the country. This study examines the relationship between economic growth and foreign direct investments made in different sectors in Turkey. Using data from the period 2010-2024, the study examines the effects of foreign direct investments made in the service, industry and agriculture sectors on the Gross Domestic Product. In addition, export, import and inflation variables were included in the analysis as explanatory variables and the effects of these variables were examined. As a result of the ARDL bounds test applied, it was determined that foreign direct investments in the service, industry and agriculture sectors had a significant and positive effect on the economy.

**Keywords:** Foreign Direct Investments, Agricultural Sector, Industrial Sector, Service Sector, Türkiye

## MAKALE BİLGİSİ

### Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 03 Ekim 2024

Kabul Tarihi: 16 Kasım 2024

### Makale Türü

Araştırma Makalesi

### Sorumlu Yazar

Hacı Ahmet KARADAŞ

## ARTICLE INFOS

### Article History

Received: October 03, 2024

Accepted: November 16, 2024

### Article Type

Research Article

### Responsible Author

Hacı Ahmet KARADAŞ

## 1. Giriş

Uluslararası ilişkilerdeki artış, haberleşme ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler ile birlikte coğrafi uzaklıkların önemsiz hale gelmesi, dünya ekonomisinin küreselleşmesini sağlamıştır (Bayraktar, 2003: 8). Dünya genelinde yaşanan küreselleşme

hareketlerinin ülkeler arasındaki sınırları kaldırması ülkelerin dünya ile entegrasyonunu zorunlu kılmıştır (Ayaydın, 2010: 1). Bu küreselleşme hareketleri gelişmiş ülkeler kadar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de dikkatini çekmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin azlığı ve tasarrufların yetersizliği bu ülkelerin en büyük sorunu olup ekonomik

gelişme ve kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye ve tasarrufların yetersizliği ise işsizlik ve yoksulluk gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Aytekin Koç, 2019: 257). Sermaye açığını kapatmak ve kalkınmayı gerçekleştirebilmeleri için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) ve dış borçlanma gibi seçenekleri bulunmaktadır (Şeker ve Şimdi, 2017: 2). Bu seçenekler içerisinde uzun dönemde ülke açısından en faydalı olanı ve en çok tercih edileni DYY'dir.

Doğrudan yabancı yatırım, bir şirketin başka bir ülkede faaliyet gösteren bir şirketi satın alması, yeni kurulacak bir şirketin sermayesini artırmak suretiyle ortaklık kurması veya başka bir ülkede üretim tesisi kurması olarak ifade edilmektedir (Seyidoğlu, 2007: 599-600; Şahbaz ve Mızrak, 2017: 108). Burada yatırımı yapan şirket "ana şirket" olarak adlandırılırken, yatırım yapılan yabancı ülkedeki şirkete ise "bağlı şirket" denilmektedir. Bağlı şirket ana şirketin ticari sırları, teknolojisi, yönetim deneyimleri gibi araçlarından yararlanmakta olup ana şirket kazandığı karların bir kısmını ya da tamamını kendi ülkesine transfer etmektedir (Emir ve Kurtaran, 2005: 368).

DYY birden fazla ülkede faaliyeti bulunan, diğer ülkelerde bulunan şirketlerince de uygulanmak üzere tek merkezden karar alınan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılmaktadır (Bal vd. 2016: 2). ÇUŞ'lar birden çok ülkede faaliyette bulunan işletmelere sahip olan, bir merkezden yönetilen ve aldığı kararlar diğer ülkelerde bulunan bütün işletmelerini ilgilendiren oluşumlardır. Ayrıca ÇUŞ'lar küreselleşme açısından çok önemli bir yere sahiptir çünkü dünya ticaretinin büyük bir kısmı ÇUŞ'lar tarafından yapılmaktadır (Koçtürk ve Eker, 2012: 35).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en büyük ekonomik sorunları tasarruf ve sermaye açığıdır. Bu ülkelerde doğrudan yabancı yatırım ülkenin üretim hacmi ve sermaye birikimine büyük katkılar sağlamaktadır. Çünkü ÇUŞ'lar elde ettikleri yüksek karın bir kısmı ile aynı ülkede tekrar yatırım yaparak ülkenin üretim kapasitesinin önemli ölçüde artmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca bir ülkede bulunan düşük ücret düzeyi, üretim maliyetinde düşüş yaratacağından, ÇUŞ'ların o ülkede yatırım yapmak istemelerinde önemli bir etkidir. Çünkü ÇUŞ'lar yapacakları faaliyetlerde ihtiyaçları olan işgücünü yatırım yapılan ülkeden karşılamaktadırlar. Bu da yatırım yapılan ülkede istihdamın artmasını sağlamaktadır (Şen ve Karagöz 2005: 1069,1072).

DYY'nin ülke ekonomisine sağladıkları faydalar göz önünde bulundurulduğunda ülkelerin DYY'yi çekmek için birtakım düzenlemeler yapmaları gerekmektedir. DYY'ye ilişkin mevzuat, ülkedeki enflasyon ve faiz oranları, siyasi istikrar, popülist olmayan gerçekçi ekonomik politikalar ve vergi oranlarında yapılacak düzenlemeler yabancı sermayeyi ülkeye çekmede büyük önem taşımaktadır (Mutlu, 2011: 20).

Türkiye'deki farklı sektörlerde yapılan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'ye yapılan DYY'nin sektörel incelemesi yapılacaktır. Üçüncü bölümde literatürde DYY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların özetine yer verilecektir. Dördüncü bölümde ekonometrik analiz yapılarak farklı sektörlerde yapılan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenecektir. Çalışmanın sonucu ve politika önerilerine beşinci bölümde yer verilecektir.

## 2. Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların sektörel incelemesi

Türkiye doğrudan yabancı yatırım potansiyeli açısından dünya ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sektörel çeşitliliğinin olması, yatırımların teşvik edilmesi, çıkarılan kanunlarla da desteklenmesi açısından hem yabancı yatırım çekmede hem de dış

ülkelere yatırım yapma noktasında önemli bir konumda yer almaktadır (Aydemir vd. 2012: 70).

### 2.1. Tarım Sektörü Doğrudan Yabancı Yatırımları

Türkiye geçmişten günümüze kadar önemli bir tarım ülkesi konumunda yer almaktadır. Tarım ülkesi olarak anılmasında coğrafi konumu, iklimi, ürün çeşitliliği ve doğal yapısı etkili olmuştur (Merdan, 2024: 47,48). Tarım sektörüne yapılan yatırımlar istihdam ve üretim artışının yanında ülkenin refah düzeyi artışı ve ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir (Ertürkmen, 2023: 290).

İktisadi gelişmenin ilk dönemlerinde yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Türkiye'de ekonomi içerisinde tarım sektörü önemli bir paya sahip olmuştur (Şit ve Şit, 2013: 43,44). Bu pay zaman içerisinde azalmakla birlikte 1970'li yılların sonuna kadar düşük maliyetli tarım girdilerine dayalı olarak üretim yapan birkaç sektörde gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda ise DYY içerisinde tarım sektörünün payı yüzde 1 ile yüzde 5 arasında gerçekleşmiştir. 1996 yılında tarım sektörü yüzde 81'lik payı ile en çok yatırım yapılan sektör olmuştur (Aydemir vd. 2012: 7,23).

Türkiye'de 2006-2023 döneminde tarım sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarları tablo 1'de verilmiştir.

**Tablo 1**

2006-2023 dönemi tarım sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarları

Yıl	Tarım Sektörüne Yapılan Yatırım (milyon \$)	Yıllık Yüzde Değişim
2006	6.00	20,00
2010	81.00	68,75
2015	31.00	-49,18
2020	17.00	-26,09
2021	148.00	770,59
2022	71.00	-52,03
2023	28.00	-60,56

**Kaynak:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)

Tablodaki veriler incelendiğinde 2006 yılında Türkiye'de tarım sektörüne sadece 6 milyon dolarlık yatırım yapıldığı görülmektedir. Bu rakam günümüze kadar geçen sürede tarım sektörüne yapılan yatırımlar içerisinde en düşük yatırım miktarıdır. 2010 yılında 81 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır. 2015 yılında ise tarım sektöründe yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 31 milyon dolara düşmüştür. 2021 yılında bir sıçrama yaşanmış ve tarım sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımlar bir önceki yıla göre %770 oranında artarak 148 milyon dolara çıkmıştır. Ancak bu yükseliş uzun sürmemiş ve 2022 yılından sonra tarımın doğrudan yabancı yatırımlar içerisindeki payı her geçen yıl daha da azalmıştır. Dolayısıyla tarım sektörüne gelen DYY miktarının hem çok yetersiz hem de istikrarsız olduğu söylenebilir.

Tarım sektöründe yaşanan temel yapısal problemler, belirsizlikler ve riskler, tarım ürünlerinin düşük katma değerli ürünler olması ve yatırımların geri dönüşünün uzun sürmesi ile hizmet sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler nedeniyle tarım sektöründe yıllar itibarıyla istenilen ilerleme sağlanamamıştır (Akar, 2010: 87).

### 2.2. Sanayi Sektörü Doğrudan Yabancı Yatırımları

İktisadi gelişmenin ilk dönemlerinde ekonomide tarım sektörünün payı çok yüksek, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı oldukça düşüktür. İktisadi gelişme düzeyi arttıkça tarım sektörünün payı giderek azalmış ve sanayi sektörünün payı artmaya başlamıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türkiye'de hızlı bir gelişim sürecine

girmiş, yeni fabrikalar açılmış ve üretim ve sanayi sektörü büyüyerek ticari gelişmeyi de beraberinde getirmiştir (Şit ve Şit, 2013: 43,44).

Sanayi sektörü birçok sektör içerisine alan çok geniş kapsama sahip bir sektördür. Tekstilden gıdaya, kimyasal madde ticaretinden imalat sanayiine kadar birçok üretim kolunu içerisinde barındırır. Bunlardan en önemlisi ve en geniş kapsama sahip olan imalat sanayiidir. İmalat sektörü ekonomik büyüme için gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli sektördür. Ayrıca ticaretin ana kaynağı olan üretimin bu sektör aracılığı ile yapılması nedeniyle küresel değişimlerden en çok etkilenen sektördür. Ticaretin en önemli kalemlerinden biri olması sebebiyle cari işlemler ve ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesinde rolü çok büyüktür (Karaman ve Kaya, 2024: 47).

DYY içerisinde sanayi sektörü Cumhuriyetin ilanından sonra önem kazanmıştır. Özellikle gıda, çimento, dokuma, kimya, demir-çelik, hazır giyim ve taşıt araçları gibi alanlarda yabancı yatırım yapılmış ve çok büyük bir kısmı ortaklık şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu sanayi kollarının yüksek oranda yabancı yatırım çekmelerinde karşılık oranlarının yüksek olması en önemli etken olmuştur (Çetinkaya, 2004: 245,249).

1924 yılında Türkiye'ye toplam 94 adet firma yatırım yapmıştır. Bu firmalardan sanayi sektörüne yatırım yapanların sayısı ise 58'dir. Sektörel dağılımına bakıldığında 11 tanesi elektrik, 12 tanesi imalat, 35 tanesi ise ticaret sektörüne yatırım yapmıştır. 1929 yılına gelindiğinde Türkiye'ye 114 adet firma doğrudan yabancı yatırım yapmış ve 30 milyon dolarlık bir sermaye girişi sağlamışlardır. 1951-1960 yılları arasında yapılan yabancı yatırımların kağıt ile gıda sektörüne yoğunlaştığı görülmüştür. 1957 yılında yaşanan ekonomik bunalım ile 1960 yılında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar Türkiye'ye giren DYY'yi olumsuz etkilemiştir (Kahreman, 2016: 78).

1980 yılı ile ülkeye önemli miktarlarda yabancı yatırım girişi olmuştur. Yapılan yatırımlar içerisinde imalat sektörü %92 ile diğer tüm sektörlerin önüne geçmiş ve 1980'li yıllar boyunca liderliğini korumuştur. 1993 yılında imalat sektörü en çok yatırım yapılan sektör olmuş, ancak 1996 yılında yatırımların %81'ini alan tarım sektörünün gerisinde kalmıştır (Aydemir vd. 2012: 75,91).

5 Nisan 1994 istikrar programı ile yabancı sermayeye ilişkin uygulamaya konulan kararlar etkisini göstermiş, 1995 yılında önemli oranda imalat sanayiine yatırım yapılmıştır. 2002 yılında toplam 1550 firma ülkeye yatırım yapmıştır. (Çetinkaya, 2004: 245,249).

2004 yılında imalat sektörü yabancı yatırımlar içerisinde en büyük payı almıştır. Bunu motorlu taşıt ticareti, toptan ve perakende ticaret takip etmiştir. 2005 yılında ise hizmet sektörü öne geçerek yatırımların büyük bir kısmını almıştır. Bu dönemde sanayi sektöründe tekstil önemli bir atılım yapmış, DYY'den aldığı payı artırmıştır. Motorlu taşıtlar ve kimya ürünleri de yüksek oranda yatırım yapılan sektörlerdir. 2009 yılında 2008 ekonomik krizinin etkisiyle yatırımlarda azalma olmuş ancak bu etki çok uzun sürmeden 2010 yılında toparlanma sürecine girilmiştir (Aydemir vd. 2012: 75-91).

Türkiye'de 2006-2023 yıllarına ait sanayi sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarları tablo 2'de verilmiştir.

**Tablo 2**

2006-2023 dönemi sanayi sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarları

Yıl	Sanayi Sektörüne Yapılan Yatırım (milyon \$)	Yıllık Yüzde Değişim
2006	2.988,00	229,07
2010	2.887,00	-25,73
2015	5.785,00	35,86
2020	1.188,00	-43,59
2021	1.850,00	55,72
2022	2.099,00	13,46
2023	2.373,00	13,05

**Kaynak:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)

Tablodaki Veriler incelendiğinde 2006 yılında Türkiye'de sanayi sektörüne yapılan yatırımlar yaklaşık 3 milyar dolardır. Bir önceki yıla göre değişim oranı ise %229,07 ile rekor düzeyde olmuştur. 2010 yılında ise 2006 yılına göre yaklaşık 10 kat bir azalma ile sanayi sektörü doğrudan yabancı yatırımları 2,88 milyar dolar olmuştur. Bu düşüşte 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkileri önemli bir yer tutmaktadır. 2015 yılına gelindiğinde ekonomide yaşanan toparlanmanın etkisi ile sanayi sektörüne yaklaşık 5,79 milyar dolarlık yatırım yapılmıştır. Yine 2018 de yaşanan ekonomik krizin olumsuz etkileri ve 2019 yılında dünya genelinde yaşanan Covid-19 pandemisi doğrudan yabancı yatırımları olumsuz etkilemiş ve Türkiye'ye 2020 yılında 1.118 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır. Bu yatırım bir önceki yıla göre %43'lük bir düşüşü göstermektedir. 2021 yılında %55'lik bir artışla sanayi sektörü doğrudan yabancı yatırımları 1.850 milyon dolar olmuş ancak bu toparlanma uzun sürmemiş ve 2022 yılında %13 artış ile 2.099 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım gerçekleşmiştir. 2023 yılında yine aynı oranda artış olmuş ve sanayi sektörü doğrudan yabancı yatırımları 2.373 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

### 2.3.Hizmet Sektörü Doğrudan Yabancı Yatırımları

Türkiye geçmişten günümüze kadar önemli bir tarım ülkesi konumunda yer almaktadır. Tarım ülkesi olarak anılmasında coğrafi konumu, iklimi, ürün çeşitliliği ve doğal yapısı etkili olmuştur (Merdan, 2024: 47,48). Tarım sektörüne yapılan yatırımlar istihdam ve üretim artışının yanında ülkenin refah düzeyi artışı ve ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir (Ertürkmen, 2023: 290).

Hizmet sektörü; tarım, madencilik ve imalat sektörü dışında kalan, birçok iş kolunu kapsayan ve genellikle okul, hastane, restoran ve otel gibi işletmelerden sağlanan faydayı içeren çok yönlü bir sektördür. Burada hizmet soyut bir kavram olup alınan mal veya bir ürün değil görülen işlevdir. Dünya Ticaret Örgütü'nün yaptığı sınıflandırmaya göre hizmet sektörü 12 başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar (Şit ve Şit, 2013: 38,40):

- İş Hizmetleri
- Turizm ve Seyahat Hizmetleri
- Eğitim Hizmetleri
- Kültür ve Spor Hizmetleri
- Sağlık Hizmetleri
- Çevre Hizmetleri
- Dağıtım Hizmetleri
- İletişim Hizmetleri
- Finansal Hizmetler
- Ulaşım Hizmetleri
- İnşaat ve Mühendislik Hizmetleri
- Diğer Hizmetler

Dünyada yaşanan küreselleşme ile hizmet sektörü önem kazanmış ve yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiştir (Gövdere, 2009: 53).

Cumhuriyet döneminden 1970'li yılların sonlarına kadar hazır giyim, elektronik, otomobil gibi geleneksel sanayi alanlarında DYY yoğunlaşmışken 1980'li yıllarda teknolojik gelişmelere bağlı olarak bilgisayar teknolojisi, eczacılık, lojistik ve yazılım gibi alanlara yönelmiştir (Kahreman, 2016: 78). İhraç edilemeyen sektör olarak tanımlanan hizmet sektörünün daha sonra firmaların, muhasebe ve sipariş takibi, müşteri hizmetleri ve çağrı merkezi gibi işlerini dışarıdan temin etme yoluna gitmeleri nedeniyle ihraç edilebilir hale gelmiştir. Bu alanda atılım yaparak Amerika Birleşik Devletleri'ne bilgisayar ve yazılım hizmetleri ihraç eden Hindistan dikkati çekmektedir. Ülkeler bu tür hizmetleri dışarıdan temin ederek çok büyük maliyet avantajı elde etmektedirler (Gövdere, 2009: 54,55).

Türkiye'nin hizmet sektöründeki gelişimine bakacak olursak 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hizmet sektöründe DYY'nin yoğunlaştığına söyleyebiliriz. Özellikle otel, pansiyon, bankacılık, sigortacılık gibi alanlarda yatırım yapılmıştır. Yap-işlet-devret modeli çerçevesinde Türkiye'de Atatürk Hava Limanı, Aliağa Termik Santrali, Ankara Metrosu gibi yatırımlar yapılmıştır (Güven, 2008: 80). Bu dönemde hizmetler sektörü toplam yabancı yatırımlardan %40 oranında pay almıştır (Aydemir vd. 2012: 73).

1994'te alınan 5 Nisan Kararları hizmet sektöründe büyük gelişim yaşanmasını sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye'ye 3 milyar dolar civarında doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirilmiştir (Çetinkaya, 2004: 245,249). 2000'li yıllara gelindiğinde bilgi ve iletişim hizmetleri ön plana çıkmıştır. Bu dönemin en önemli yatırımı İş Bankası ve Telecom Italia Mobile ortaklığı ile kurulan ve Türkiye'nin üçüncü GSM Operatörü olan Aria'nın kurulmasıdır (Aydemir vd. 2012: 75,91).

Hizmetler sektörü 1990-2002 yılında %278'lik bir değişimle en çok yabancı yatırım artışı olan sektör olmuştur. 2003 yılında bu sektöre yapılan yatırımlar sekteye uğramış olsa da 2004 yılında tekrar toparlanma yaşanmıştır. Özellikle ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetlerinde büyük artışlar yaşanmıştır. Bu artış 2005 ve 2006 yıllarında devam etmiştir. 2006 yılında finansal hizmetler %39 ile yabancı yatırımlardan en çok payı alan hizmet sektörü olmuştur. Hollanda merkezli Vodafone'nin Telsim ile Belçika merkezli Dexia Bank'ın Denizbank ile Yunanistan merkezli NBG (National Bank of Greece)'nin Finansbank ile Avusturya merkezli OMV'nin Petrol Ofisi ile anlaşma yapmaları bu dönemin en büyük yabancı yatırımları olmuştur. Ayrıca özelleştirme politikaları çerçevesinde Birleşik Arap Emirlikleri firması olan Oger Telecom tarafından Türk Telekom hisselerinin satın alınması yine bu dönemin büyük yatırımlarından olmuştur (Aydemir vd. 2012: 91,93).

Türkiye'de 2006-2023 yılları arasında hizmet sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarları ve bir önceki yıla göre yaşanan yüzde değişim oranları tablo 3'te verilmiştir.

**Tablo 3**

2006-2023 dönemi sanayi sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarları

Yıl	Hizmet Sektörüne Yatırım (milyon \$)	Yapılan	Yıllık Değişim	Yüzde
2006	14.645,00		92,14	
2010	3.288,00		41,06	
2015	6.365,00		47,58	
2020	5.586,00		22,23	
2021	5.100,00		11,21	
2022	4.815,00		-5,59	
2023	3.178,00		-34,00	

**Kaynak:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)

Tablo incelendiğinde 2006 yılında hizmet sektörüne 14.645 milyon dolarlık yatırım yapıldığı ve bu miktar ile bir önceki yıla oranla %92'lik

bir artış olduğu görülmektedir. 2010 yılında 3.288 milyon dolarlık yatırım yapılmış ve 2006 yılına kıyasla hizmet sektörü doğrudan yabancı yatırımlarında belirgin bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Bu düşüşte 2008 ekonomik krizinin etkisi olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde yatırımlarda bir toparlanma göze çarpmaktadır. Bu yılda hizmet sektörüne 6.365 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır. Ancak yıllar içerisinde yatırım miktarı sürekli düşmüştür. 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi sanayi ve tarım sektörünü olumsuz etkilemesine karşın bu olumsuzluk hizmet sektörünü etkilememiştir. Aksine kapanmanın da etkisiyle hizmet sektörüne olan ilgi ve talep artmış bu da 2020 yılında hizmet sektörü yabancı yatırımlarının bir önceki yıla göre %22 artış göstererek 5.586 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 2020 yılından sonra yatırımlar azalış trendine girmiş ve toplam doğrudan yabancı yatırımlarda yaşanan düşüşe paralel olarak, 2023 yılına kadar sürekli düşüş göstermiştir. Bu düşüşte hizmet sektörünün önemli bir kolunu oluşturan toptan ve perakende ticaret, finans ve sigorta faaliyetleri ile parasal aracı kurumların faaliyetlerinde meydana gelen düşüşün etkisi büyük olmuştur.

### 3. Literatür Taraması

Ülkenin sahip olmadığı sermaye ihtiyacının dış dünyadan karşılayarak ekonomik büyümesine katkıda bulunması nedeniyle, DYY ekonomi literatüründe büyük ilgi çeken konulardan biridir. Bu bağlamda, literatürde DYY'nin ekonomik büyümeye etkisini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak DYY'nin sektörel olarak ekonomik büyümeye etkisini ele alan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu bölümde, DYY'yi konu alan çalışmalar derlenmiştir. Ele alınan çalışmalarda farklı ülke veya ülke gruplarına ait veriler kullanılarak yapılan çalışmalarda kullanılan değişkenlerin etkisi ile farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

De Mello (1999), çalışmasında 1970-1990 dönemi 32 ülkeye ait verileri kullanarak yaptığı analizde DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Alagöz, Erdoğan ve Topallı (2008), 1992-2007 dönemi bağlamında Türkiye'de ekonomik büyüme ile DYY arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Granger Nedensellik testini kullanarak yaptıkları analizde ne ekonomik büyümeden DYY'ye, ne de DYY'den ekonomik büyüme doğru incelenen dönem itibarıyla anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Mucuk ve Demirel (2009), Türkiye'de 1992 ve 2007 yılları arasındaki verileri kullanarak doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik testlerini kullanarak DYY'nin ekonomik büyümeyi bu kez aynı dönem itibarıyla olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Bahar (2010), Türkiye'nin 1986-2006 arasındaki 21 yıllık verilerini kullanarak turizm sektörüne yapılan DYY'nin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Turizm sektörüne yapılan DYY ile büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüş ve turizm sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik bir artışın ekonomik büyümede %1,8'lik bir artış meydana getirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Ağayev (2010) 25 geçiş ekonomisi verilerini kullanarak panel eşbütünleşme ve panel nedensellik yöntemleri ile ekonomik büyüme ile DYY arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak DYY'den ekonomik büyümeye doğru güçlü, ekonomik büyümeden DYY'ye doğru ise zayıf bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir.

Yılmaz, Kaya ve Akıncı (2011) 1980-2008 dönemi için Türkiye'de GSYH ile DYY arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile eşbütünleşme testini kullanarak analiz etmişlerdir. Granger nedensellik testi ile DYY'den ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Eşbütünleşme Testi ile değişkenlerin eşbütünleşik oldukları ve DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkilerinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Ekinci (2011) Türkiye’de DYY ile büyüme ve istihdam arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını 1980-2010 dönemine ait verileri kullanarak test etmiştir. Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi sonucunda değişkenler arasında karşılıklı nedensel bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Dolayısıyla, ekonomik büyüme ile DYY arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur.

Velnampy, Achchuthan ve Kajanathan (2014) Sri Lanka’ya ait 1990-2011 yıllarındaki ekonomik büyüme ve DYY arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Eşbütünleşme ve Granger nedensellik sonucunda uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Özgür İlkhan ve Demirtaş (2015) Türkiye’nin 1992 ile 2013 yılları arasındaki çeyreklik verileri kullanarak yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemişlerdir. VAR ve Johansen eş-bütünleşme testi kullanılarak yapılan analizde, uzun dönemde vadeli ve vadesiz mevduatlarda meydana gelen %1’lik artışın ekonomik büyümeyi %13,2 ve DYY’de meydana gelen bir birimlik artışın ise ekonomik büyümeyi 0,38 birim artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Simionescu (2016) çalışmasında 2008-2014 dönemi AB-28 ülkelerinin doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme verilerini kullanarak bu değişkenler arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını analiz etmiştir. Granger nedensellik testi kullanılarak yapılan analiz sonucunda söz konusu ülkelerde DYY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve çift yönlü bir ilişki bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Kelleci, Bostan ve Yılmaz (2016) altı Avrasya ülkesi (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan) verilerini kullanarak 1995-2012 dönemi için ekonomik büyüme ve DYY arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Dimutrescu-Hurlin panel nedensellik testleri kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre ekonomik büyümeden DYY’ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanılmıştır.

Kahveci ve Terzi (2017) Türkiye’de 1984-2015 yılları arasında ekonomik büyüme, sermaye birikimi ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Sims ve DL-VAR nedensellik yöntemlerini kullanarak yaptıkları analizde sermaye birikimi ile ekonomik büyümeden DYY’ye doğru pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. DYY ile istihdam arasında ise bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varmışlardır.

Köprücü (2017) 1981-2013 dönemi için Johansen eşbütünleşme testini kullanarak Türkiye’de büyüme ile DYY arasındaki ilişkiyi test etmiş ve bu iki değişken arasında uzun dönemli ilişki bulunduğu sonucuna varmıştır.

Pandya ve Sisombat (2017) Avusturalya’da DYY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmişler ve Avustralya’ya yapılan DYY’nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin bulunduğu sonucuna varmışlardır.

Taşdemir ve Erdaş (2018) 2006-2016 dönemine ait büyüme ve doğrudan yabancı yatırım verilerini kullanarak bu iki değişken arasında ilişki olup olmadığını analiz etmişlerdir. Granger nedensellik analizi kullanılarak yapılan analiz sonucunda DYY’den ekonomik büyüme doğru tek yönlü bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Yani Türkiye’de DYY’nin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır.

Zandile ve Phiri (2019) Burkino Faso’nun 1970-2017 yılına ait verilerini kullanarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ihracat ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. DYY’nin ihracat üzerinde olumlu etkisi bulunduğunu, ekonomik büyüme üzerinde ise herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Ağır ve Rutbil (2019) 1974-2017 yılları arasındaki yıllık verileri kullanarak Türkiye’de DYY’nin ekonomik büyüme ile ilişkisini ele almışlardır. VAR analizi temelli etki tepki fonksiyonları, varyans ayrıştırması ve Granger nedensellik tahminlerini kullanarak yaptıkları

analiz ile DYY’nin ekonomik büyüme üzerinde incelenen dönem itibarıyla sınırlı bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Acet, Ashurov ve Khatır (2020) çalışmalarında 2001-2016 yıllarına ait verileri kullanarak Orta Asya Ülkeleri için DYY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Panel VAR, Granger nedensellik, varyans araştırması testi ve EKK gibi testlerin kullanıldığı analizde, ekonomik büyüme ile DYY arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna varmışlardır.

Syzdykova (2019) Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan, Makedonya, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan ve Ukrayna verilerini kullanarak 1995-2018 dönemi için ekonomik büyüme ile DYY arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel eşbütünleşme testi kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre DYY’nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır.

Ayyıldız ve Üzümcü (2022a) BRICS-T ülkeleri için 1995-2020 dönemi için DYY ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Westerlund panel eşbütünleşme testine göre iktisadi büyüme ve DYY değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi sonuçlarına göre DYY ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Ayyıldız ve Üzümcü (2022b) G-7 ülkeleri için 2000-2020 döneminde DYY ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre iktisadi büyüme ve DYY arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca, uygulanan panel nedensellik testi sonuçlarına göre iktisadi büyümeden DYY’ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kılıç ve Kızılkaya (2023), Türkiye’nin 1990-2020 yıllarındaki verileri kullanarak DYY, brüt sabit sermaye oluşumu, enflasyon ve gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki ilişkileri test etmişlerdir. Uygulanan ARDL analizi sonucunda, uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım, brüt sabit sermaye oluşumu ve enflasyon değişkenlerinin, kısa dönemde ise DYY ile brüt sabit sermaye oluşumunun ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Paksoy ve Alagöz (2024), Kazakistan’ın 1992-2022 dönemi için DYY, ticari açıklık ve istihdamın gayrisafi yurtiçi hasılasına etkisini incelemişlerdir. Granger nedensellik testini kullanarak yaptıkları analiz sonucunda gayrisafi yurtiçi hasıla ile DYY arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisi bulunurken diğer değişkenler arasında karşılıklı bir etkileme kapasitesinin olmadığını tespit etmişlerdir.

Konu ile ilgili literatüre genel olarak bakıldığında sektörel açıdan doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisini ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak tüm sektörlerle (tarım, sanayi, hizmet) yapılan doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisini ele alan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu açıdan çalışma literatürde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca incelenen dönemin 2010-2024 yılını kapsıyor olması yabancı yatırımların sektörlerle göre son yıllardaki seyrini görme açısından önemli bir kaynak niteliğindedir.

#### 4. Ekonometrik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde ekonomik büyüme ile farklı sektörlerle yapılan DYY arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla ekonometrik analiz uygulanacaktır. Analizde, Türkiye’nin 2010:Q1-2024:Q1 dönemine ait Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Hizmet, Sanayi ve Tarım Sektörüne ait doğrudan yabancı yatırım miktarları, ihracat ve ithalat miktarları ve Enflasyon oranı değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenlere ait bilgiler tablo 4’te verilmiştir.

**Tablo 4**

Değişkenlerin tanımları

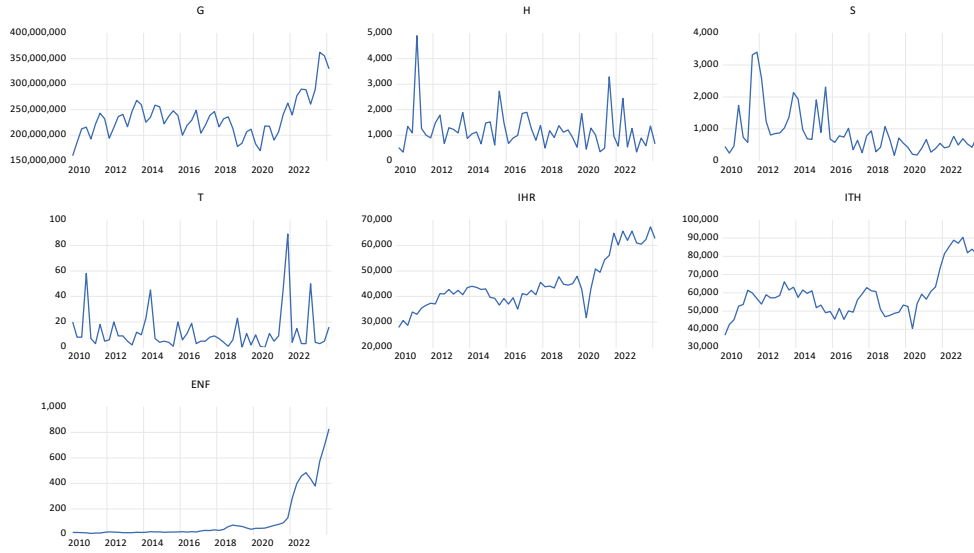
Değişken	Tanımı	Kaynak
G	Alıcı fiyatlarıyla GSYH (Bin ABD doları)	Yazar tarafından hesaplanmıştır.*
H	Hizmet sektörüne yapılan DYY	EVDS
S	Sanayi sektörüne yapılan DYY	EVDS
T	Tarım sektörüne yapılan DYY	EVDS
IHR	İhracat (Milyon \$)	EVDS
ITH	İthalat (Milyon \$)	EVDS
ENF	Enflasyon oranı	EVDS

\*Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'den alınan TL cinsinden çeyreklik GSYH değerleri dönemin dolar kuru ortalamasına bölünerek, dolar cinsinden GSYH değerleri elde edilmiştir.

Değişkenlere ait grafikler şekil 1'de verilmiştir

**Grafik 1**

Değişkenlere ait grafikler



Çalışmada kullanılan değişkenler çeyreklik olduğundan, değişkenlerin hepsi Arima x-12 ile mevsimsellikten arındırılarak analize dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan model aşağıdaki gibidir.

$$LG_t = \alpha_0 + \beta_1 LH_{t-1} + \beta_2 LS_{t-1} + \beta_3 LT_{t-1} + \beta_4 LIHR_{t-1} + \beta_5 LITH_{t-1} + \beta_6 LENF_{t-1} + u_t$$

Burada,  $\beta_i$ 'ler değişken katsayılarını,  $u$  hata terimini göstermektedir. Ayrıca, çalışmada kullanılan değişkenler yüksek değerler aldığı için modelde görüldüğü gibi tüm değişkenler doğal logaritmaları alınarak analize dahil edilmişlerdir.

**Tablo 5**

ADF Birim kök testi sonuçları

	Sabitli		Sabit ve trendli	
	t-istatistiği	Olasılık	t-istatistiği	Olasılık
LG	-0.024557	0.9520	-0.405248	0.9850
D(LG)	-6.797048*	0.0000	-6.865889*	0.0000
LH	-8.282435*	0.0000	-8.792964*	0.0000
LS	-2.870404***	0.0554	-5.057470*	0.0006
LT	-7.285513*	0.0000	-7.302343*	0.0000
LIHR	-1.448586	0.5520	-2.524950	0.3155
D(LIHR)	-9.579193*	0.0000	-9.489541*	0.0000
LITH	-1.968077	0.2998	-2.048022	0.5627
D(LITH)	-7.031679*	0.0000	-6.974656*	0.0000
LENF	1.535510	0.9992	-1.556170	0.7973
D(LENF)	-5.622113*	0.0000	-5.990987*	0.0000

Not: \* ve \*\*\*, sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

#### 4.1. Durağanlık Sınaması

Ekonometrik analiz yaparken kullanılan değişkenlerin birim kök içermesi yani durağan olmaması durumu sahte regresyon sorununu ortaya çıkarabileceğinden analiz öncesi değişkenlerin durağan olup olmadıklarının kontrol edilmesi gerekmektedir (Karadaş ve Salihoğlu, 2020: 71). Durağanlık, zaman serilerinin varyansının ve ortalamasının sabit kaldığı, değişmediği durumda iki dönem arasındaki kovaryansın hesaplandığı döneme bağlı olmadığı, iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olduğu durumdur. Bu şekilde ifade edilen durağanlığa zayıf, olasılıklı veya kovaryans durağan süreç de denilmektedir. Durağan zaman serilerinin en önemli özelliği ortalamalarının zaman içerisinde değişmiyor olmasıdır (İzolluoğlu, 2019: 4,5). Durağanlık seviyesi incelenmeden gerçekleştirilen analizlerde kullanılan değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından bahsetmek yanlış sonuçlara yol açabilmektedir (Çütçü ve Yaşar, 2019: 272).

Literatürde durağanlık incelemesinde kullanılan birçok birim kök testi (ADF, Phillips-Perron, KPSS, vb.) bulunmaktadır. Bu testler arasında en çok kullanılan ve en güvenilir olanı ADF birim kök testidir.

Bu nedenle, bu çalışmada ADF birim kök testi uygulanmıştır. Test sonuçları tablo 5'te verilmiştir. Tablodan görüldüğü gibi bağımlı değişken LG, LIHR, LITH ve LENF değişkeni birinci dereceden bütünlük iken diğer değişkenler düzeyde durağandır.

#### 4.2. ARDL Uzun Dönem Analizi

Durağan olmayan seriler arasındaki uzun dönem ilişkisini incelemek için Engle-Granger ve Johansen gibi eş bütünlük testleri kullanılmaktadır. Bu testlerde aralarında eşbütünlük ilişkisi olup olmadığı araştırılan serilerin hepsinin birinci farklarının durağan oldukları yani hepsinin I(1) olduğu kabul edilmektedir. ARDL testi yaklaşımlarının iki avantajı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, analizde kullanılacak olan değişkenlerin I(0) ya da I(1) olup olmadığına bağlı olmaksızın analize sınır testi uygulanabilir. Bu testler

**Tablo 7**

ARDL (5, 5, 6, 6, 6, 6) hata terimi ve uzun dönem katsayıları

Bağımlı değişken: LG				
Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık
ECM	-0,760366*	0,058443	-13,01041	0,0010
Uzun dönem katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık
LH	0,390190**	0,102654	3,801025	0,0320
LS	0,210174***	0,083339	2,521928	0,0860
LT	0,120644***	0,048801	2,472143	0,0899
LIHR	-0,916033**	0,282760	-3,239613	0,0479
LITH	1,458473*	0,206703	7,055882	0,0059
LENF	-0,147954*	0,025313	-5,844901	0,0100
		$R^2 = 0,997765$	$\bar{R}^2 = 0,987582$	
F-istatistiği=97,98275[0,0000]				
$\chi^2_{BG} = 2.231044[0.4279]$				
$\chi^2_{BPG} = 0.516561[0.8633]$				

Not: \*, \*\* ve \*\*\*, sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablodan görüldüğü gibi hata teriminin (ECM) katsayısı negatif ve anlamlı çıkmıştır. Bu ise, modelde kısa dönemde dengeden bir sapma olması durumunda, tekrar dengeye dönüleceğini göstermektedir. Ayrıca Breusch-Godfrey Serisel korelasyon LM ve Heteroskedasticity (Breusch-Pagan-Godfrey) testleri sonuçlarına

uygulamadan önce değişkenlerin durağanlık seviyelerine bakmaya gerek yoktur. Ancak değişkenlerin I(2) olma ihtimali olduğundan değişkenlerin durağanlık dereceleri incelenmelidir. İkincisi, ARDL yaklaşımının istatistiksel özellikleri, kısıtsız hata düzeltme modeli kullanması sebebiyle Engle-Granger testine göre daha güvenilirdir. Ayrıca küçük örneklerde verdiği sonuçlar Johansen ve Engle-Granger testlerine göre daha güvenilirdir (Gülmez, 2015: 7,8).

Çalışmada kullanılan değişkenlerin bazılarının I(0) ve diğerlerinin I(1) olduğu yukarıda uygulanan ADF birim kök testi sonucunda belirlenmiştir. Bu nedenle, ARDL modeli uygulanacaktır. ARDL modelinde öncelikle, sınır testi sonuçları incelenerek değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi olup olmadığına karar verilir. ARDL sınır testi sonuçları tablo 6'da verilmiştir.

**Tablo 6**

Sınır testi sonuçları

Sıfır hipotezi: uzun dönem ilişkisi yok

F-istatistiği	Serbestlik derecesi
8.060513	6
%1 Anlamlılık düzeyine ait Kritik Değer Sınırları	
I (0)	I (1)
3.6	4.9

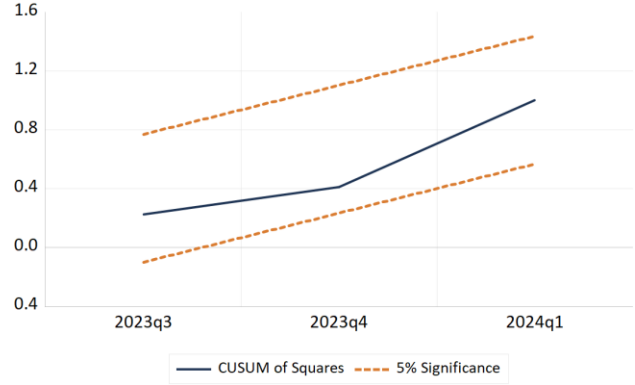
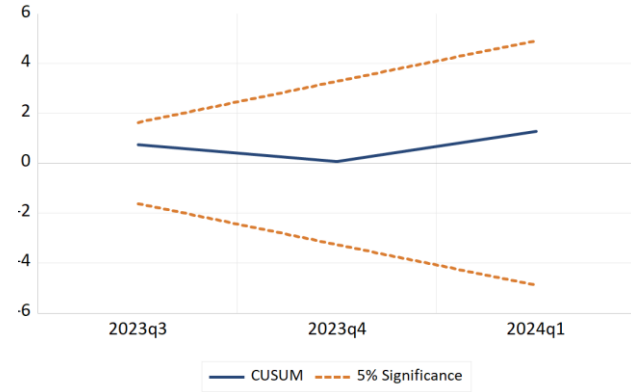
Sınır testi sonuçlarına göre f istatistiğinin değeri %1 anlamlılık düzeyinin üst sınırından büyük olduğundan, %1 anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi olduğu belirlendiğine göre bu ilişki sonucunda oluşan uzun dönem katsayıları incelenebilir. Değişkenlere uygulanan ARDL (5, 5, 6, 6, 6, 6) testi sonuçları tablo 7'de verilmiştir.

göre modelde oto korelasyon ve değişen varyans sorunlarına rastlanmamıştır. Dolayısıyla modelin etkin olduğunu söyleyebiliriz. Katsayıların istikrarlı olup olmadığı Cusum ve Cusumsq testleri ile incelenmiştir.

**Şekil 2.**

Cusum ve Cusumsq grafikleri



Şekil 2'de görüldüğü gibi Cusum ve Cusumsq değerleri %5 anlamlılık düzeyi sınırları içerisinde kalmaktadır bu da modelin istikrarlı olduğunu ve tablo 4'teki katsayıların incelenerek yorumlanabileceğini göstermektedir. Katsayılar incelendiğinde tüm değişkenlerin uzun dönem katsayılarının anlamlı olduğu görülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre, hizmet sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik bir artış, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) üzerinde %0,39 oranında bir artışa yol açmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmelerin yanı sıra bankacılık ve finans sektöründeki ilerlemeler, ülkeler arasındaki mesafeleri önemsiz hale getirerek hizmet sektörünün hızla büyümesini sağlamıştır. Teknolojik ilerlemeler ile artık tüm finansal işlemler bankalar aracılığıyla gerçekleştirilmekte bu da bankacılık sektörünün önemini ortaya çıkarmaktadır. Bankacılık sektöründeki karlılık oranlarının yüksek olması yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiş ve Türkiye'de de birçok yabancı banka yerli bankalar ile ortaklık kurmuştur. Ayrıca ülkemizde bankacılık sektörüne yönelik çıkarılan 'Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı' bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmiş ve yabancı yatırımları çekme noktasında ülkemiz daha cazip hale gelmiştir. Geleneksel olarak ihracat edilemeyen bir sektör olarak kabul edilen hizmetler, teknolojinin ilerlemesiyle ihraç edilebilir hale gelmiş ve ekonomik büyüme üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Turizm sektörü, hizmet sektörü içinde önemli bir paya sahip olup, Türkiye'nin tarihi ve coğrafi önemi nedeniyle bu alanda yeni yatırımlara açık olması büyük bir avantajdır. Hükümetin bu potansiyeli fark ederek sektöre sağladığı teşvikler, turizm yatırımlarının artmasına neden olmuştur. Turizm sektörüne yapılan yatırımların artması, ülkenin turist çekme cazibesini artıracak ve döviz girdisi sağlayarak ekonomik büyüme katkıda bulunacaktır.

Sanayi sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik artış ise ekonomik büyümeyi %0,21 oranında artırmaktadır. Sanayi sektörünün en büyük alt sektörü olan imalat sektörü, ticaretin temel kaynağı olan üretimi sağlamaktadır. Üretimin artması, ticaretin gelişmesine katkıda bulunur ve özellikle yüksek kâr marjına sahip olan gıda, çimento, dokuma, kimya, demir-çelik, hazır giyim ve taşıt araçları gibi alanlara yapılan yatırımlar ihracatı artırarak ekonomik büyümeyi destekler. Ayrıca, DYY, ülkeye yeni teknoloji ve üretim teknikleri getirerek üretimde verimliliği artırmakta ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Bu yatırımlar, aynı zamanda yeni tesislerin kurulması ve işgücü istihdamının artmasıyla işsizliği azaltmakta, gelir seviyesini yükselterek ekonomik büyüme pozitif etkiler yaratmaktadır.

Tarım sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik artış, ekonomik büyümeyi %0,12 oranında artırmaktadır. Yabancı yatırımlar

aracılığıyla tarımda daha modern teknik ve ekipmanların kullanımı sağlanmakta, bu da üretim ve verimlilik artışı ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca, tarım sektörü sanayi sektörüne hammadde sağlayarak sanayi üretiminin maliyetlerini düşürmekte ve kârlılığı artırarak ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır.

Analiz sonuçlarına göre, ihracatta %1'lik bir artış, ekonomik büyümeyi %0,91 oranında azaltmaktadır. Türkiye, büyük ölçüde ara malı ithal eden bir ülke olduğundan, ihracatın artması ithalatı da artırarak dış ticaret açığının genişlemesine yol açabilir, bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, ihracatın artışı iç talebi olumsuz etkileyerek ekonomik büyümeyi zayıflatabilir. Türkiye'de doların Türk Parası karşısında değerinin yüksek olması ihracat gelirlerinin yüksek olmasını sağlamakta bu da firmaların ihracata yönelmelerine sebep olmaktadır. Çoğunlukla ihracata yönelik üretim yapılması ise ihraç edilen ürünlerin iç piyasada daha az bulunmasına ve dolayısıyla değerinin de yüksek olmasına sebep olmaktadır. İç piyasadaki bu daralma ise ülkede yaşayan insanlar açısından refah düşüşü anlamına gelmektedir.

Diğer yandan, ithalatta %1'lik bir artış, ekonomik büyümeyi %1,45 oranında artırmaktadır. Sermaye ve ara malların ithalatı, yerli sanayinin gelişmesine katkıda bulunarak büyümeyi teşvik ederken, yüksek teknoloji ürünlerinin ithalatı verimliliği artırarak ekonomik büyümeye olumlu etkiler yaratmaktadır.

Enflasyon artışı ise ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Enflasyondaki %1'lik bir artış, ekonomik büyümeyi %0,14 oranında azaltmaktadır. Enflasyonist ortamlarda tüketiciler, fiyatlardaki artış nedeniyle harcamalarını kısma eğilimine girmekte ve bu talep daralması ekonomik küçülmeye yol açmaktadır. Enflasyon ayrıca belirsizlik yaratarak yatırımcıların risk almasını engellemekte ve yatırımların azalması da büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Enflasyonun yerli para biriminin değerini düşürmesi, ithal ürünlerin maliyetini artırarak dış ticaret açığının büyümesine ve dolayısıyla ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır.

**5. Sonuç**

Gelişmekte olan ülkelerin temel ekonomik sorunlarından biri sermaye yetersizliğidir ve Türkiye de bu sorunu yaşayan ülkeler arasındadır. Sermaye açığının kapatılması amacıyla, DYY (DYY) önemli bir araç olarak görülmektedir. DYY, yalnızca sermaye eksikliğini gidermekle kalmayıp, aynı zamanda teknoloji ve yönetim bilgi transferini de beraberinde getirdiği için tercih edilmektedir. 1980'li yıllarda tarım sektörü öncelikli yatırım alanı olurken, ekonomik gelişmeler ve teknolojik ilerlemelerle birlikte sanayi ve hizmet sektörlerine yönelim artmış, tarım sektörünün DYY içindeki payı azalmıştır.



Bu çalışma, 2010-2024 yılları arasında Türkiye'ye yapılan DYY'nin sektörel dağılımını incelemiş ve ekonomik büyümeye olan etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. ARDL Sınır Testi ile yapılan analizler sonucunda, hizmet, sanayi ve tarım sektörlerine yapılan DYY'nin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca ihracatın büyümeyi olumsuz, ithalatın ve enflasyonun ise büyümeyi sınırlayıcı etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Özellikle hizmet sektörüne yapılan yatırımların ekonomik büyümeyi desteklediği göz önünde bulundurularak, bu sektöre yönelik DYY'nin artırılması için teşvik edici politikaların uygulanması gerekmektedir. Bankacılık ve turizm gibi hizmet sektörünün önemli alt bileşenleri geliştirilerek yabancı yatırımcılar için daha cazip hale getirilmelidir. Sanayi sektörüne yapılan yatırımların büyümeye katkısı göz önüne alınarak, bu sektörde de vergi teşviklerinin artırılması, bürokrasinin azaltılması ve altyapı yatırımlarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Mucuk ve Demirel (2009), Yılmaz, Kaya ve Akıncı (2011), Ekinci (2011), Özgür İlkhan ve Demirtaş (2015), Köprücü (2017), Taşdemir ve Erdaş (2018), Kılıç ve Kızılkaya (2023) yaptıkları çalışmalar ile Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır. Bu çalışmada da söz konusu çalışmalar gibi Türkiye'ye sektörler bazında yapılan doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın sonuçları literatür ile uyumludur.

Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan ve TCMB verileri kullanılarak oluşturulan tablolarda da görüldüğü üzere toplam doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde en çok paya hizmet sektörü sahiptir. Hizmetler sektöründe yaşanan hızlı ilerlemeler analiz sonuçlarına da yansımış olup analiz sonuçlarına göre hizmet sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik bir artış, ekonomik büyümeyi %0,39 oranında etkilemektedir. Bu oran ile ekonomik büyümeyi sektörler içerisinde en fazla hizmet sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımlar artırmaktadır.

Hizmet sektörünü sanayi sektörü izlemektedir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde toplam doğrudan yabancı yatırımlarda azalma olmuş buna paralel olarak sektörlere yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda da azalma görülmüştür. Yapılan analiz sonucuna göre sanayi sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik artış ise ekonomik büyümeyi %0,21 oranında artırmakta bu da hizmet sektöründen sonra en çok sanayi sektörü doğrudan yabancı yatırımlarının ekonomik büyümeyi artırdığını göstermektedir.

Son sırada ise tarım sektörü yer almaktadır. Osmanlı dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım sektörünün doğrudan yabancı yatırımlardaki payı çok yüksek olmasına rağmen hizmet ve sanayi sektöründeki atılım ve gelişmeler ile tarımın payı giderek azalmış ve toplam doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde en az paya sahip olan sektör konumuna gelmiştir. Çalışmamızda yapılan analiz sonuçları da bu durumu desteklemekte ve tarım sektörüne yapılan DYY'deki %1'lik artış, ekonomik büyümeyi %0,12 oranında etkileyerek son sırada yer almaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin DYY'yi çekmeye yönelik politikaları sürdürmesi, ekonomik büyümeyi desteklemek için kritik bir öneme sahiptir.

## Kaynakça

- Acet, H., Ashurov, E., & Khatir, A. (2020). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Orta Asya Ülkeleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43):391-402.
- Ağayev, S. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinin Panel Eşleştirme Ve Panel

- Nedensellik Analizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1):159-184.
- Ağır, H., ve Rutbil, M. (2019). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(3):287-299.
- Akar, G. (2010). Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Kompozisyonunun Ekonomik Büyümeye Etkisi (*Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı*)
- Alagöz, M., Erdoğan, S., ve Topallı, N. (2008). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1):78-89.
- Ayaydın, H. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1):133-145.
- Aydemir, C., Arslan, İ., ve Uncu, F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki Ve Türkiye'deki Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23):69-104.
- Aytekin, K. G. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Belirleyicileri ve Ekonomik Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15):255-278.
- Ayyıldız, F. V., ve Üzümcü, A. (2022a). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları-İktisadi Büyüme İlişkisi: BRICS-T Ülkeleri Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1):28-40.
- Ayyıldız, F. V., ve Üzümcü, A. (2022b). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İktisadi Büyüme İlişkisi: G-7 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz (2000-2020). *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2):463-474.
- Bahar, O. (2010). Turizm Sektörüne Sağlanan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının (DYSY) Ekonomik Büyüme Üzerine Olan Olası Etkisi: Türkiye Örneği (1986-2006). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1):27-40.
- Bal, H., Algan, N., Akça, E. E., ve Fidangül, D. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İktisadi Gelişme: Türkiye Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1):1-16.
- Bayraktar, F. (2003). Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. *Türkiye Kalkınma Bankası Genel Araştırmalar*, (2):2-80.
- Çetinkaya, M. (2004). Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11):239-260.
- Çütçü, İ., ve Yaşar, M. (2019). Ekonomik Büyüme ile Dış Ticaret İlişkileri Arasındaki İlişki: Yapısal Kurumsal Testlerle Ekonometrik Bir Analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1):265-282.
- De Mello Jr., L. R. (1999). Foreign Direct Investment-Led Growth: Evidence from Time Series and Panel Data. *Oxford Economic Papers*, 51(1):133-151.
- Ekinci, A. (2011). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2):71-96.
- Emir, M., ve Kurtaran, A. (2005). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarında Politik Risk Unsuru. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (28).
- Ertürkmen, G. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyümenin Tarım Sektörü Üzerine Etkisi: MIST Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 10(2):283-291.
- Gövdere, B. (2009). Türkiye'de hizmetler sektöründe doğrudan yabancı yatırımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1):53-68.
- Gülmez, A. (2015). Türkiye'de Dış Finansman Kaynakları Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2):139-152.
- Güven, Y. (2008). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1):75-97.
- İzolloğlu, Z. (2019). Zaman Serileri Birim Kök Testleri ve Bir Uygulama. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kahreman, Y. (2016). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri ve Ekonomik Büyümeye Etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahveci, Ş., ve Terzi, H. (2017). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Nedensellik Analizleri ile Testi.

- Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (49):135-154.
- Karadaş, H. A., ve Salihoglu, E. (2020). Seçili Makroekonomik Değişkenlerin Konut Fiyatlarına Etkisi: Türkiye Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1):63-80.
- Karaman, S. K., ve Kaya, S. K. (2024). Türkiye Örneğinde İmalat Sanayi Üretim Endeksinin Belirleyicileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 20(1):43-62.
- Kelleci, S. Ü., Bostan, A., ve Yılmaz, A. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrasya Ekonomileri Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5):23-36.
- Kılıç, T. F., ve Kızılkaya, O. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: ARDL Yönteminden Ampirik Kanıtlar. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27):41-61.
- Koçtürk, M., ve Eker, M. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1-2):35-42.
- Köprücü, Y. (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımların Teknolojik Yayılma ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30):105-122.
- Merdan, K. (2024). Türkiye'nin Tarım Sektörü: Tarımın Dünü, Bugünü ve Yarını. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1):47-70.
- Mucuk, M., ve Demirel, M. T. (2009). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Performans. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21):365-373.
- Mutlu, M. (2011). Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ülke Ekonomisine Katkıları ve Türkiye Örneği. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgür İlhkan M., ve Demirtaş, C. (2015). Finansal Gelişme ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Social Sciences*, 10(3):76-91.
- Paksoy, H., ve Alagöz, M. (2024). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ticari Açıklık ve İstihdamın Büyüme Üzerine Etkisi: Kazakistan Örneği (1992-2022). *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 6(1):160-175.
- Pandya, V., ve Sisombat, S. (2017). Yabancı Doğrudan Yatırımın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Avustralya Ekonomisinden Ampirik Kanıtlar. *Uluslararası Ekonomi ve Finans Dergisi*, 9(5):121-131.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat*. İstanbul, Güzem Can Yayınları. İstanbul.
- Simionescu, M. (2016). Avrupa Birliği'ndeki Ekonomik Kriz Sırasında Ekonomik Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki İlişki. *Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta U Rijeci: Časopis Za Ekonomi Teorisi Ve Praksu*, 34(1):187-213.
- Syzdykova, A. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Orta Asya Ülkeleri Örneği. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1):291-307.
- Şahbaz, A., ve Mızrak, Z. (2017). Turizm Gelirleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32):107-114.
- Şeker, A., ve Şimdi, H. (2017). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Sermaye Yatırımlarının İhracat Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Anadolu Uluslararası İktisat Konferansı* (s. 11-13).
- Şen, A., ve Karagöz, M. (2010). Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi. *Journal of Social Policy Conferences*, 50, 1063-1076.
- Şit, M., ve Şit, A. (2013). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı: Hizmetler Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5).
- Taşdemir, F., & Erdaş, H. (2018). Doğrudan Yabancı Yatırım Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(1):140-152.
- Velnampy, T., Achchuthan, S., ve Kajanathan, R. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ekonomik Büyüme: Sri Lanka'dan Kanıtlar. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 9(1):140.
- Yılmaz, Ö., Kaya, V., ve Akıncı, M. (2011). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Etkisi (1980-2008). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4):13-30.
- Zandile, Z., ve Phiri, A. (2019). FDI As A Contributing Factor To Economic Growth In Burkina Faso: How True Is This? *Global Economy Journal*, 19(01):1950004.